

VALNE RAUDNASK, ajakirjanik

Istun suures maakõrgis. Vastu akent sajab lund ja vihma segamini. Kell on pool kaks õösel. Olen temasse, minust 10 aastat vanemasse maanaisest sugulasse, alati leebe leplikkusega suhtunud. Kui haritum. Kui edukam. Nüüd ei kaalu see kõik enam tolmukübetki. Mõistan iseenda üle oma kaotuse pärast kohut. Kas temagi? Ta kõneleb aknapimedusse: «Vanarahvas ütles: hea ei ole elu, kurjal surma.» Vaatan teda nüüd esimest korda mitte ülalt alla, vaid silmast silma ja märkan hoopis midagi muud. Headust, mis on püsinud läbi aastakümnete ilma sotsiaalse tähelepanu, toetuse ja tunnustusega. Kas mina oleksin nõnda suutnud? Üldse need 60-aastased ja veel vanemad... Paljudest neist on hoolitud ja palju nad ise endast hoolida on saanud! Ja nüüd elagu 60-rubla pensioniga ära.

Igal inimesel on oma saatatus. Aga iga põlvkonna saatustes on siiski mõndagi sarnast, sest neil on ühine aeg ja ruum. Kes näiteks olid 1923. aastal poisiks sündinud, said 1941 18-aastaseks ja astusid koolist mitte ellu, vaid saageli suisa surma. Pealegi jäi nende lühikese elu lõpp emadele sageli piinavaks teadmatusena.

Minu poja eakaaslased on praegu 22-aastased. Nende põlvkonnast tegi Juris Podnieks filmi «Kas on kerge olla noor!». Ja üldse on neist palju räägitud ning kirjutatud. Ei, nemad ise ei kiirusta sotsiaalse lahvle. Aga just sellepärast nende ümber seesugune muretsemisemõli käibki.

...Olen koju jõudnud. Poiss haarab kotist ajalehed-ajakirjad ja kaob oma tuppa. Varsti kuulen sealt female omast ih-hii-haafamist. Ta ilmub kõõgiuksele, kus õhtusööki teen: «Jälle on ta enast traumeerinud. Seekord Pariisis. Alles aasta tagasi käis

Ameerikas, nägi hirmsaid asju, nagu ajakirjast lugeda oli. Nüüd rikkus närve Pariisis. Hoidku ometi oma tervist, püsigu armsas Ajakirjandusmajas, las teised ka sõidavad.»

Neid selsakuaja lõpu reisi(loo)-kirju oli vahel tõesti häbi lugeda. Tahtliku teist maad ja teist rahvast mitte mõista tahtmise pärast. Huvitav, mida kirjutejate endi lapsed selliseid asju lugedes mõtlesid. Või tõesti ei kuku käbi kannust kaugele?

...Kuulen kõõgis, et haridusosakond või kes tegi koolis intelligentsuse testi. Et selgeks saada, kes kõlbab ülikooli, kes mitte. Hakkan muretsema: «Esiteks — sinu käekiri. Teiseks — ega vastuseid loe sinu kooli õpetajad, kes tsikupäratsemist isegi soovivad ja soosivad. Poiss vastab: «Test oli vägev. 20 küsimust. Vis-kasin pilgu peale ja, ole lahke,

oma elukogemustega ja aega arvestades head. Ja sellesama aasta oktoobris võeti poja üli-koolikaaslaselt ära ajakirja «Teater. Muusika. Kino» oktoobrinumber, mille tagakaanel oli suur Brigitte Bardot' näopilt, «sest porno pole armees lubatud».

On kaks põlvkonda, keda inime kõige rohkem mõista püüab, sest need on talle kõige lähemad: enda ja oma laste põlvkond. Millised nad siis on, need pisut üle kahekümne? Kirju seltskond, nagu tegelikult iga põlvkond. Aga siiski? On TRÜ üliõpilased Tiit Pruuli ja Mati Limberg, kelle tarkus on vähemalt minule suurim lootus ja lohutus. Ja on tööpoolest suur hulk Podnieksi filmi noorust, kes ei tea õieti midagi tahta. Kõõsisin just paar nädalat tagasi keskmise keskkooli keskmiselt heast perekon-

laisklema harjuda, mis siis pärast saab?»

Umbes samal ajal ütles mulle Rapla rajooni Lenini kolhoosi partorg: «See, mida õpilasmalev siin suvel tegi, ei olnud töö. Selle jaoks tuleks mingi uus sõna välja mõelda.»

Sellesama pärast ei võta minu hing ka punkareid vastu. Juuksed? Riided? Raudneedid? Kelle asil Aga mulle ei meeldi niisama molufat eestlane.

Kui mõnel suvisel õhtupoolikul ka ise Tallinnas kohvik «Moskva» kella all kedagi ootas, kuhu viie paiku kogunes väljastpoolt välja-paistev noorus, pidin end kõvasti tagasi hoidma, et mitte pöörduda nende poole leegitseva kõnega. Kuna toimetan «Rahva Hääles» muu hulgas rubriiki «Halli pead austa», siis oleksin tahtnud nõnda rääkida: «Lähme nüüd kõik üle Toompea mäe. Seal teisel pool

vastuseid välja kannatada. Nii et osa noorust on oma sünnimaal veelgi kurvemad migrandid.

Jah, me oleme süüdi, et riputasime koolid täis loosungeid «Kõik inimese hüvanguks! Kõik inimese õnne nimel!» ja lubasime lastel nende all laiselda ja loia. Muidugi, kõik õpetajad e lubanud, kõik kodud ei lubanud. Aga kui palju oli siiski kodusid, kus kõike lubati. See tähendab — kus lastelt midagi ei nõutud. Ei olnudki aega nõuda, sest kes muu siis selle suure hulga viina ära jõi, kui just kõnealuse põlvkonna isad... ja emadki.

Aga meie süüst ei tohi saada pugemine selle põlvkonna ees, tema väljavabandamine. Ainuke viis noorust austada on olla tema vastu nõudlik. Ainult et sellele põlvkonnale tuleb minu meelest anda aega astra seada. Kui majanduslikus ja sotsiaalses mõttes nimetame nende kooliaastaid stagnatsiooniajaks, siis inimlikus mõttes oli see küüniline aeg. Ainult kerge inimene tuleb sellest kiiresti ja kergelt välja ning saab siis ise ei kellekski muuks kui küünikuks.

Eelkõige sooviksin, et sellel põlvkonnal muutuks esmaseks enesejaatuseks oma töö hästi tegemine. Kui palju sotsiaalseid probleeme saab lahendatud, kui igaüks oma tööd hästi teeb. Siis võib jätta palju koosolekuid pidamata, palju hüüdlauseid hüüdmata. Pealegi on tõdus meie rahva põline varandus olnud ja ühelgi põlvkonnal polegi õigust lasta seda kaduma.

Arusaadavalt on minus oma poja põlvkonnasse suhtumisel heasoovlikkust rohkem kui ükskõik kelle muu puhul. Aga ma arvan, et ei eksi ka objektiivselt, kui ütlen, et rahval ei tule selles põlvkonnas peftuda. Miks? Sest ühte sotsiaalselt ja inimlikult väga ohtlikku joont pole ma nendes märganud. Nimelt hungveipinglust, enda ilmeksimatuse arvamist. Nõnda on siis ikkagi ka kesine keskaridus oma töö feinud. Just nemad ise ei pea midagi kanast, kes enne munemist kaagutab, ega kukest, kes enne koitu kireb. Ohesõnaga, kattafta sõnaga selles seltskonnas läbi ei löõ ja teisi kamandama ei lasta. Küllap siis teoga.

Minu poja põlvkond

leidsin need 2 küsimust, mida tegelikult arvesse võetakse, ruttu üles. Võid rahulik olla: nendele vastasin suure ja selge käekirjaga. Olejäänud sodisin ka muidugi valmis. Aga neid ei loe niikuinii keegi.» Uuris, mis need kaks küsimust siis olid. «Mis muud, kui taheti teada: «Kes on su isa? Kus töötab su ema?»

Meie, isad-emad, suhtusime niisugustesse elu lugudesse enamasti nõnda: mille vastu ei saa, sellest tuleb mõõda vaadata või üle olla. Meie põlvkonnale oli ju lõppude lõpuks küünilisus võrreldes küüditamisega kukepea. Aga milline žiletitera võis küünilisus noorele hingele olla? Ja iroonia kaitsab küll ümbruse, mitte aga iseenda eest.

See ei juhtunud vanal hallil ajal, vaid 1984. aasta septembris. Ajakirjandusmaja kolleeg, keerulise rahvuse ja keerulise saatusega inimene peatas mind trepil ja uuris: «Kuhu teie poeg siis ikkagi edasi õppima läks?» «Kuhu mujale kui. Tartu ülikooli.» «Siiski-siiski, oleks tulnud järele mõelda.» tõstis ta pilgu üles. «Kuidas ta sellest Tartu vaimust pärast lahti saab, et elus ikka läbi lüüa.» Esimesel hetkel jäin tummaks, teisel hetkel tahtsin midagi lõikavat öelda, kolmandal hetkel mõistsin: ta soovib ju meile ja meie pojale

nast pärit tüdrukult, mida ta nüüd nelja aasta tagant oma kooliajale kõige rohkem süüks paneb. Tüdruk vastas: «Minult ei nõutud eriti midagi. Minus ei äratatudki lootust, et võin kellekski saada.»

Niisiis — paras hulk, kui mitte valdav osa on sellist kahekümneaastast noorust, kelle kohta võiks öelda «kuinuv kaunitar». Lemada kinnisilmi ja oodata, millal tuleb prints sind äratama. Tegelikult on prints perestroika näol tulnudki. Ja grupp 40-aastasi, kuldsete kuuekümnendate aktiviste ei jõua ära imestada, miks noored ei tõt-ta komсомоlikоosolekuid pidama, sõna võtma, niisamagi sekeldama. Aga muinasjutudega on ju lood nõnda, et need jäävad alati kõige kavalamal kohal pooleli. Ja kui üks argine ajakirjanik püüaks seda edasi jutustada, kuidas printsil üksteist aastat üsna magusalt maganud printsessiga etu läheb, siis ei tuleks sellest enam ilus muinasjutt, vaid kole keeruline lugu.

Viis aastat tagasi istusin Nasval elupõlise Saaremaa kaluri jõuka kodu ja imestas, miks teist perepoega keskkooli ei pandud. Isa vastas: «Vanem poeg lõpetas jah TPI, aga noorema saatsin nimelise tehnikumi. See, kuidas praegu üldse keskariduse ilusa sildi all keskkoolis logelema õpitakse, teeb päris muret. Kui selles eas

on Pelgulinn ja selles linnaajaos on rohkesti üksikuid vanainimesi. Kui palju on seal puid saagida ja lõhkuda, teil pealegi sellised kõvad riided seljas, kui paljudel on vaja mõõblit parandada või vähemalt poest piima-leiba tuua. Ja homme näiteks saamegi juba kohe teisel pool Toompead kokku. Olehomme aga mõtleme, mida te omavanuste invaliidide heaks teha saaksite.»

No on alles lubjaka jutt! Seda kindlasti. Mis ometi veel ei tähenda, et tingimata vale.

Tõõharjumust pole poest osta ega maast leida. Veel vähem paneb kedagi sõnavulin tööle. Kui noored oma silmaga näevad, et kõige erksamad ja töökamad nende endi hulgast ei osutu ühiskonnas mitte üleligseteks, tülivateks, vaid oodatuiks ja hinnatuiks — vaat ainult see sunnib teisiigi samasugusteks püüdma.

Me muretseme palju sellepärast, et migrandid ei tunne seda maad, seda ajalugu, seda kultuuri, kes elavad. Aga kui palju õpetati (õpetatakse?) kesises rahvuskoolis 4—5 aastat tagasi seda maad? Kui küsida tavaliselt keskkoolilõpetajalt oma maa ja rahva kohta (ma ei mõtle sugugi üksi ajaloo valgeid laike), peab raudne vaimne tervis olema, et

Valne Raudnask